

ظرفیت های ادبیات کهن و عامیانه برای کودکان امروز ایران

O علیرضا امیدی

تقویت روح ملی

تقویت روح ملی، براساس مبانی و موازین و آموزه های دینی، از ظرفیت های بالقوه ادبیات کهن و ادبیات عامیانه برای کودکان امروز ایران محسوب می شود. باتوجه به این که گفته می شود کودک، مینیاتور بزرگسال است، دانشمندان تعلیم و تربیت، افسانه سازی و داستان سرایی را پلی می دانند که دنیای افسانه ای و تخیلی کودک را به دنیای واقعی بزرگسالان مربوط می سازد. رستم، برجسته ترین پهلوان شاهنامه، نماد کاملی از قدرت و جوانمردی و برجسته ترین الگوی پهلوانی است که کودکان در سراسر تاریخ ایران شناخته و با او پیوند برقرار کرده اند. رستم به لقب هایی چون تهمتن، جهان پهلوان، تاجبخش و پیلتن نیز نامدار است. کودکان ایرانی در طول سده ها با این اسطوره پهلوانی آشنا بوده اند و هم چنان هر نسلی که از راه فرا می رسد، رستم را ارج می نهد و برای خود انگاره ای از او می سازد. فرایند انسان سازی در ادبیات کهن و ادبیات عامه، کودکان امروز ایران را به ابعاد انسانی جامعه هم چون خوش بینی، پاک، اندیشیدن به روشنی و پرهیز از پلیدی، راهنمایی می کند. بنابراین، هرگونه همانندسازی کودکان از رفتار کمال خواهانه، با نام رستم گره می خورد.

زبان و نثر مناسب

بهارستان جامی، یکی از آثار آموزشی سده نهم هجری است و نویسنده آن، به روشنی هدف از نگارش آن را آموزش کودکان بیان کرده است. جامی با اشاره به پدیده شناخت شناسی کودک، دشواری و پیچیدگی نوشته های مربوط به کودکان را مورد انتقاد قرار می دهد و سادگی و دلنشینی را از صفات ممتاز کتاب کودکان می شمارد. جامی قلمی شیوا و توانا دارد و انشای او روان است. این سادگی و روانی در کتاب بهارستان به اوج خود می رسد. جامی این کتاب ادبی را نگاشت تا کودکان از خواندن آن لذت ببرند. او کودکان آینده را نیز به خواندن آن دعوت می کند.

بخش عمده رفتارهای کودکانه از تربیت غیرمستقیم متأثر می شود. به همین سبب، تصمیم سازان فرهنگی کشور، برای مطالعه و بررسی محیطی های تربیتی غیرمستقیم اهمیت خاصی قایل هستند. از جمله این محیطها و روشها، تشویق کودکان به مطالعه ادبیات کهن و ادبیات عامیانه و منابع الهام گرفته از قرآن و حدیث و یا منابعی است که به طور سنتی مورد علاقه کودکان هستند.

بخش عمده رفتارهای کودک،

از تربیت غیرمستقیم متأثر می شود.

به همین سبب، تصمیم سازان فرهنگی کشور،

برای مطالعه و بررسی

محیطی های تربیتی غیرمستقیم،

اهمیت خاصی قایل هستند

ادبیات کهن و ادبیات عامیانه، برای کودکان امروز ایران، هم از جنبه پیوستگی تاریخی و برانگیختن دلبستگی کودکان به فرهنگ و تاریخ کشور و هم از نظر آموزش و یا خیال پردازی، بهترین منبع محسوب می شوند. بسیاری از شخصیت های افسانه های عامیانه کودکان، جامه استعاره و تمثیل دربردارند. افسانه هایی که شخصیت های جانوری دارند، مانند سنگول و منگول و افسانه هایی که درباره اشیا و ابزارهای مورد استفاده مردم هستند، هم چون جام و قلیان، برای تقویت گفتار کودکان بسیار سودمندند و میل به نیکی و محبت را در وجودشان نهادینه می کنند.

الگوهای ساده شخصیت ها نه بر پایه فردیت، بلکه براساس ویژگی های مشترک شخصیت های افسانه ای شکل گرفته اند. شخصیت های جانوری، بیشتر از جانوران پیرامون انسان برگزیده شده اند. دسته ای چون بز و گوسفند، پیوندی اقتصادی با زندگی آدمی دارند و گروهی دیگر مانند قورباغه، سوسک، موش و گربه و سگ، در کنار یا با انسان زندگی می کنند. شخصیت ها تلاش چندانی برای دگرگون ساختن جهان نمی کنند، بلکه بیشتر در تعامل با محیط و سازگاری با آن می کوشند.

رنگارنگی و گوناگونی

ادبیات عامیانه ایران، مانند ادبیات مردم در هر نقطه دیگر گیتی، آینه ای است تمام نما از خلق و خو، فرهنگ، شیوه های زندگی و... این قوم کهن. اگر در لالایی های مادرانه اثری از صمیمیت و صداقت خالصانه دیده می شود، مثل های مان جلوه گر طبع شوخ، تیزاندیش و طنز پسند ایرانی است. در افسانه ها، به خصوص افسانه های حماسی، روح بلند و آزادی طلب مردمی دیده می شود که همواره کوشیده اند زیر بار زور نروند و به هر وسیله دست افکنده اند تا موجودیت خویش را ثابت و حفظ کنند.

ظرفیت های ادبیات کهن و ادبیات عامیانه برای کودکان امروز ایران، از نظر رنگارنگی و گوناگونی کم نظیر است. استعداد تفکر، تعقل و تعبیر را در کودکان شکوفا می کند و نیز کودکان امروز ایران را از بسیاری فریب های حقارت آمیز ننگه می دارد و طعم شیرین لذت و تفریح را ضمن تعلیم و تربیت آن ها به آن می چشاند. ادبیات کهن و عامیانه، شکوه و غنای ادبی را الهام بخش پرورش بعد معنوی، ایمانی، عقلانی، اجتماعی، عاطفی و اخلاقی کودکان امروز ایران می سازد.

پیشنهادها و راهکارها

۱ - پیدایش نظام مدیریتی ادبیات کهن و ادبیات عامیانه، برای استفاده بهینه از آن آثار ارزشمند منظوم و منثور کهن، با توجه نیازهای جامعه امروز، برای رشد متعالی کودکان امروز ضروری است.

۲ - از آن جا که ادبیات کهن و ادبیات عامه، می‌تواند حس زندگی را در کودکان برانگیزد و آن‌ها را با جلوه‌های طبیعت و نیز ارتباط انسان با انسان آشنا سازد، اثری دیرپا در فکر و روحیه کودکان امروز می‌گذارد، ضرورت سیاست‌گذاری فرهنگی برای بهره‌گیری بیشتر از ادبیات کهن و ادبیات عامیانه در کتاب‌های کودکان، به شدت احساس می‌شود.

۳ - پیشنهاد می‌شود تصمیم سازان و تصمیم‌گیران تهیه کتاب برای کودکان، تلخیص و چاپ آثار ارزشمند منظوم و منثور کهن را با استفاده از تصویرگران زیاده کتاب‌های کودک در اولویت قرار دهند و این کتاب‌ها را به دست کودکان امروز که تشنه کتاب هستند، برسانند.

۴ - عوامل متعددی سبب تکوین کودک می‌شود؛ از آن جمله است افسانه‌ها و داستان‌ها. پیشنهاد می‌شود با استفاده از ظرفیت‌های موجود در ادبیات کهن و ادبیات عامیانه، عواطف و احساسات بلورین کودکان امروز را پیوسته طراوت و تازگی ببخشند.

نتیجه‌گیری

این باور اندیشمندی هم‌چون برونر، تاپا، آزرابل و ساچمن است که انسان‌ها به طور طبیعی محقق و پژوهشگرند. کودکان هم می‌خواهند بخوانند و چیز یاد بگیرند. پدران و مادران آن‌ها علاقه‌مندند برای کودکان خود کتاب بخرند.

آثار منظوم و ارزشمند ادبیات کهن فارسی، مانند شاهنامه فردوسی، خمسه نظامی، بوستان سعدی، مثنوی مولوی و... در عصر جهانی شدن و انقلاب اطلاعات، هم‌چون مشعل‌های فروزانی هستند که باعث ظهور وجدان پاک و خوی و خصلت پسندیده در کودک می‌شوند. ظرفیت‌های ادبیات کهن و ادبیات عامه، جلوه‌گر عظمت فرهنگی ایران و ایرانی است و کودکان امروز ایران، با بهره‌مندی از آن‌ها، همواره می‌توانند آزادی‌طلب، تیزاندیش و طلایه‌دار گفت‌وگوی تمدن‌ها باشند.

منابع

- ۱ - غزالی، محمد بن محمد: کیمیای سعادت، به کوشش حسین خدیوچ، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، تهران ۱۳۷۸
- ۲ - مولوی، جلال‌الدین محمد بن محمد: فیه مافیه، با استفاده از تصحیح بدیع‌الزمان فروزانفر، نشر نامک، تهران ۱۳۷۸
- ۳ - منور، محمد بن: اسرار التوحید فی مقامات الشیخ ابی سعید، به کوشش محمدرضا شفیعی کدکنی، انتشارات آگاه، تهران ۱۳۶۶
- ۴ - راوندی، مرتضی: سیر فرهنگ و تاریخ تعلیم و تربیت در ایران و اروپا، نگاه، تهران ۱۳۶۷
- ۵ - زرین کوب، عبدالحسین: بحر در کوزه، علمی، تهران ۱۳۶۶
- ۶ - نظامی، الیاس بن یوسف: کلیات خمسه حکیم نظامی گنجه‌ای، امیرکبیر، تهران ۱۳۶۶
- ۷ - ترجمه کلیله و دمنه، انشای ابوالمعالی نصرالله منشی، به کوشش مجتبی مینوی، امیرکبیر، تهران ۱۳۶۷
- ۸ - اسلامی ندوشن، محمد علی: زندگی و مرگ پهلوانان در شاهنامه، مؤسسه دستان، تهران ۱۳۶۹
- ۹ - عاصی، عربی: حیوان در قصه‌های کودکان، ترجمه حسین سیدی، سازمان تبلیغات اسلامی، حوزه هنری، تهران ۱۳۶۸
- ۱۰ - عنصرالمعالی، کیکاوس بن اسکندر: گزیده قابوسنامه، به کوشش غلامحسین یوسفی، امیرکبیر، تهران ۱۳۶۸
- ۱۱ - مهتدی (صبحی) فضل‌الله: افسانه‌های کهن، امیرکبیر، تهران ۱۳۴۹
- ۱۲ - روح الامینی، محمود: نموده‌های فرهنگی و اجتماعی در ادبیات فارسی، آگاه، تهران ۱۳۷۵
- ۱۳ - بیهقی، حسینعلی: پژوهش و بررسی فرهنگ عامه ایران، آستان قدس رضوی، مشهد ۱۳۵۶
- ۱۴ - نصری، عبدالله: سیمای انسان کامل از دیدگاه مکاتب، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران ۱۳۷۱
- ۱۵ - اکبر سیف، علی: روان‌شناسی پرورشی، نشر آگاه، تهران ۱۳۶۸
- ۱۶ - نفیسی، ابوتراب: انسان شاهکار خلقت، دانشگاه تبریز، ۱۳۵۰
- ۱۷ - گیج، برلیزو: روان‌شناسی تربیتی، ترجمه حسین لطف آبادی، نشر حکیم فردوسی، مشهد ۱۳۷۵